

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

И. САИФНАЗАРОВ, А. МУХТАРОВ,
А. БОБОЕВ

ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Ўқув-услубий қўлланма

ТОШКЕНТ

С-21

17-16

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

И. САИФНАЗАРОВ, А. МУХТАРОВ,
А. БОБОЕВ

ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Ўқув-услубий қўлланма

ТОШ
kutubxona
h/y 41K4159

ТОШКЕНТ – 2014

Саяфназаров И., Мухтаров А., Бобоев А. Илмий тадқиқот методологияси. Ўқув-услубий қўлланма. –Т.: ТДИУ, 2014. – 132 б.

Мазкур ўқув-услубий қўлланмада «Илмий тадқиқот методологияси» курсининг асосий мавзулари содда ва тушунарли тилда баён қилинган. Фалсафий методологик ёндашув тамойиллари, методларининг моҳияти ҳозирги давр фанлари ютуқлари асосида очиб берилган.

Ўқув-услубий қўлланмада фалсафий ёндашув ва методларнинг илмий билишдаги роли қатор табиий-илмий билимлар, хусусан иқтисодий билимлар ривож мисолида кўрсатилади. Қўлланма барча олий ўқув юртлари талабалари ва магистрантларига мўлжалланган, шунингдек мазкур ўқув курсидан дарс берувчи ўқитувчилар ҳам фойдаланишлари мумкин.

Тақризчилар: фалсафа фанлари доктори М. Қаҳҳорова,
фалсафа фанлари номзоди, доц. Т. Каримов

МУНДАРИЖА

Кириш.....	4
Илмий тадқиқот методологияси фани, предмети ва аҳамияти.....	5
Илмий тадқиқот: моҳияти ва босқичлари.....	12
Фалсафа ва фан тарихида тадқиқот муаммоларининг ишлаб чиқилиши...	20
Билимлар тизимида илмий билимнинг ўрни.....	29
Илмий билишнинг даражалари.....	46
Илмий тадқиқотда методология ва метод муаммоси.....	60
Илмий тадқиқот тизимида факт.....	70
Эксперимент – тадқиқот жараёнида далиллаш методи сифатида.....	77
Гипотеза ва унинг тадқиқот жараёнидаги ўрни.....	85
Назария илмий изланиш жараёни ва натижаси сифатида.....	95
Синергетика илмий тадқиқот методи сифатида.....	105
Илмий тадқиқот технологияси.....	114
Хулоса.....	131

КИРИШ

Инсоният ахборот асрига кадам қўйди. Бу давр жамиятининг моҳияти бевосита ахборот, ундан тўғри фойдаланиш даражаси билан белгиланади. Глобал муаммолар кескинлашаётган ҳозирги шароитда уларни ҳал қилиш мақсадида хилма-хил билимлар, ахборотлар фаол ҳаракатга келмоқда. Ҳар қайси билим шаклининг жамият ва инсоният тақдирида ўзига хос ўрни, вазифалари мавжуд. Булар орасида фан, илмий билимлар алоҳида ўрин тутади. Инсоният келажагини, келажак тараққиётини илмий билимларсиз тасаввур қилиш мумкин эмас.

Ҳозирги шароитда турли билим шаклларининг фаоллашуви илмий билим муаммоларининг янада долзарбланишига олиб келди.

Илмий билимларнинг бошқа билим шакллари билан фарқлари, ўзига хос методлари, уларнинг моҳияти, фан ютуқларини илмий талқин қилиш зарурияти тобора зарур бўлиб бормоқда.

Илмий тадқиқот билан шугулланувчи мутахассис аввало тўғри методология билан қуролланиши, унинг принцип ва методларини амалиётда қўллаш малакасига эга бўлиши зарур. Бунинг учун методология, фалсафий методологиялар, уларнинг моҳияти, фалсафий, умумилмий метод ва усуллар ҳақида зарур билимларга эга бўлиши талаб қилинади. Акс ҳолда илмий тадқиқот иши самара бермаслиги, амалга оширилган ишлар тўғри талқин қилинмаслиги, тўғри баҳоланмаслиги мумкин. Ижод нима, тадқиқотнинг бошқа тадқиқот турларидаги тафовутлари нимада, илмий тадқиқотнинг ривожланиши қонуниятлари қандай, илмий билим ривожиди илмий факт, илмий эксперимент, гипотеза, назария, синергетиканинг роли, келажаги ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлмасдан туриб бу талабларга жавоб бериб бўлмайди.

Ҳозирги даврда фан ривожланишининг тезлашуви ҳам илмий тадқиқот методологияси муаммоларини долзарб қилиб қўймоқда. Ҳозирги фан-техника тараққиёт талабаларига жавоб тариқасида бир томонлама, ўта чуқур ихтисослашув жараёнида таълим тизимини узлуксиз такомиллаштириб боришни, мутахассислардан кенг ва чуқур дунёқарашга эга бўлишлари зарурлигини тақозо қилади.

Жаҳон ҳамжамиятининг ажралмас қисми сифатида Ўзбекистон ҳам янги, замонавий жамият сари дадил одимламоқда. Бу мақсад илмий таълим сифати ва самарадорлигини ҳар томонлама ошириш, ёшларнинг тадқиқотчи, етуқ, ўз нуктаи назарига эга, фаннинг энг сўнгги ютуқлари асосида иш олиб бора оладиган мутахассисларни етиштириш вазифасини қўяди. «Илмий тадқиқот методологияси» курси ана шу вазифани бажаришга хизмат қилади.

Муаллифлар «Илмий тадқиқот методологияси» курсини ўқитишдаги педагогик тажрибаларни умумлаштириб, муаммоларни содда, тушунарли тилда баён этишга, тушунтиришга уриндилар, ўзбек ва чет эл олимларининг сўнгги йиллардаги илмий ишларидан фойдаландилар. «Фалсафа» фанида ўрганилган масалаларни такрорламасдан, тадқиқот, илмий билим, гипотеза, назария, синергетиканинг муаммоларини фалсафий таҳлил қилдилар.

Ўқув-услубий қўлланма шу курсдан дарс берувчи ўқитувчиларга ҳам қулайлик туғдириш мақсадида ахборот технологияларидан кенг фойдаланиш мумкин бўлган шаклда ёзилди. Ҳар бир мавзу бўйича тестлар ва махсус адабиётлар рўйхати ҳавола қилинди.